

Artikel

Nieuwe witwastypologieën in de strijd tegen witwassen met virtuele betaalmiddelen

Mr. S. Visser*

1. Inleiding

De Financial Intelligence Unit (FIU)¹ ziet vanaf 2013 verschillende meldingen van banken van ongebruikelijke transacties met min of meer dezelfde meldtekst: ‘Niet-regulier rekeninggedrag: de klant ontvangt grote bedragen afkomstig van bitcoin exchanges. Deze bedragen neemt de klant direct weer contant op. Geen economische noodzaak bekend. Op de rekening zijn enkel verkopen en geen aankopen van bitcoins te zien.’ Drie verschillende opsporingsteams van de FIOD en de politie deden onderzoek naar dit gedrag.² De conclusie: deze personen zijn bitcoinhandelaars³ die criminelen helpen in hun witwasproces. Daarnaast zagen de opsporingsteams een ander fenomeen: de bitcoinmixer. Zowel de handel in virtuele betaalmiddelen, zoals de bitcoin, als het gebruikmaken van een mixer van virtuele betaalmiddelen zijn inmiddels gevalideerd als witwastypologie. Dit artikel gaat in op de fenomenen ‘de bitcoinhandelaar’ en ‘de bitcoinmixer’ en hun relatie met witwassen. Het artikel eindigt met de nieuwe witwastypologieën voor de aan- en verkoop van virtuele betaalmiddelen.

* Mr. S. Visser is accountmanager en projectleider witwasbestrijding bij het Anti Money Laundering Centre (AMLC) in De Bilt.

1. Bij de Financiële Inlichtingen Eenheid moeten instellingen die onder de Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme (Wwft) vallen ongebruikelijke transacties melden (art. 16 Wwft).
2. Zie bijvoorbeeld <https://www.om.nl/vaste-onderdelen/zoeken/@92718/10-aanhoudingen/geraadpleegd> op 31 juli 2017).
3. Waar in dit artikel gesproken wordt over ‘bitcoinhandelaar’ wordt bedoeld de bitcoinhandelaar die voldoet aan het profiel zoals beschreven in paragraaf 4.1 van dit artikel.

2. Algemene opmerkingen over bitcoin

Voor een goed begrip van de bitcoinhandelaar en de bitcoinmixer is het noodzakelijk enige achtergrond te schetsen bij bitcoin in het algemeen, hoe je met bitcoin kunt betalen, hoe je bitcoins kunt verkrijgen en in hoeverre bitcoin witwasrisico’s met zich meebrengt.

2.1 Wat is bitcoin en hoe werkt het betalen met bitcoin?

Bitcoin is een zelfstandig betaalsysteem met een eigen virtuele munt, waarbij gebruikers via internet rechtstreeks met elkaar transacties verrichten zonder tussenkomst van andere partijen, zoals een bank. Een bitcoin bestaat uit een stukje versleutelde computercode waaraan door de markt van vraag en aanbod een waarde in euro’s of ander wettig betaalmiddel wordt toegekend.⁴ De waarde van de bitcoin fluctueert sterk.⁵ Bitcoin is in Nederland niet aangemerkt als geld, maar als ruilmid-

4. Over bitcoin in het algemeen, is reeds het een en ander geschreven. Voor een uitgebreide uitleg over (de achtergrond van) bitcoin verwijst ik naar J. Baukema, ‘Bitcoin: een (ongereguleerd) betaalmiddel van de toekomst?’, *Tijdschrift voor Financieel Recht* december 2013, nr. 12 en R.J. de Jong, ‘Bitcoinminers, bitcoincashers, bitcoinmixers en het strafrecht’, *TBS&H* maart 2017, nr. 1.
5. <http://www.spectator.co.uk/2016/03/is-bitcoin-a-safe-haven-against-mainstream-money-mayhem/> (geraadpleegd op 31 juli 2017). Voor het omrekenen naar euro’s kan gebruikt worden gemaakt van de ‘Historical Exchange Rates’, zie bijvoorbeeld <https://www.investing.com/currencies/btc-usd-historical-data> (geraadpleegd op 15 augustus 2017). De volatiliteit van de bitcoin wordt door de media regelmatig genoemd, zie bijvoorbeeld M. Stravens, ‘Bitcoin weer in de lift na periode van grote schommelingen’, *Het Financieele Dagblad* 8 februari 2017.

del.⁶ Om met bitcoins te kunnen betalen of bitcoins te ontvangen heb je een bitcoinadres nodig. Dit bitcoinadres is het publieke deel van een sleutelbaar en kan worden gedeeld met de handelspartner. Een bitcoinadres is vergelijkbaar met een bankrekeningnummer. Een bitcoinadres heeft minimaal 27 en maximaal 34 karakters. Het private deel (private key) van het sleutelbaar mag niet worden gedeeld en dient zorgvuldig te worden bewaard. Het overmaken van bitcoins komt in de praktijk neer op het invullen van het bitcoinadres van de ontvanger (de begunstigde), het invullen van het aantal bitcoins (het transactiebedrag) en het klikken op 'verzenden'.⁷ Je bitcoins zitten in je bitcoin wallet (portemonnee). Een wallet kun je onder meer downloaden via www.bitcoin.org. In de wallet kun je één of meerdere bitcoinadressen genereren. Een bitcoinadres en een wallet zijn niet gekoppeld aan een identiteit of naam. Je kunt bitcoins, net als andere valuta, op diverse manieren gebruiken. In de eerste plaats kun je met bitcoins (consumptieve) aankopen doen. Dit kan zowel online, via webwinkels die bitcoins als betaalmiddel accepteren, als in reguliere winkels die bitcoins accepteren. Afrekenen kan dan door een QR-code te scannen of door je telefoon in de buurt te houden van een kassa met NFC.⁸ Daarnaast kun je beleggen in bitcoins of met bitcoins speculeren.

2.2 Hoe verkrijg je bitcoins?

Je kunt bitcoins op verschillende manieren verkrijgen:

- *Je verdient bitcoins via 'mining'*

De bitcoin dient virtueel 'gedolven' te worden. Elke dag wordt door het Bitcoin-systeem een bepaalde hoeveelheid vrijgegeven aan mensen die de bitcoins delven (minen). Nieuwe bitcoins zitten verstrengeld in extreem lastig te kraken algoritmen. Dit kraken wordt gedaan door het inzetten van rekenkracht van computers. Eenieder kan minen door de benodigde hardware en relevante software aan te schaffen.

- *Je koopt bitcoins bij wisselaars, marktplaatsen (exchanges) of handelaren*

Een eerste optie om bitcoins aan te kopen is via een bitcoinwisselkantoor. Bitcoinwisselkantoren kopen en verkopen bitcoins voor eigen rekening en risico. Zij geven aan- en verkoopprijzen af waartegen bitcoins bij hen kunnen worden gekocht respectievelijk worden verkocht. Voorbeelden van bitcoinwisselkantoren zijn Bitonic en BTCdirect. De kosten van wisselen variëren bij

Bitonic tussen de 0,1% en 1,5% van het transactiebedrag.

Naast bitcoinwisselkantoren zijn er ook bitcoinmarktplaatsen. Dit zijn handelsbeurzen waar partijen onderling bitcoins kunnen kopen en verkopen. Een marktplaats (exchange) is een intermediair, die vraag en aanbod samenbrengt, een markt met transacties en prijsvorming mogelijk maakt en de tegoeden van geld en bitcoins van de klanten bewaart. Populaire bitcoin exchanges zijn onder meer Kraken en BitStamp. Op alle transacties van bitcoin naar euro en andersom die de exchange faciliteert, rekent Kraken 0,26% en Bitstamp een fee van 0,1% tot 0,25%, afhankelijk van de grootte van het bedrag. Op BL3P, de marktplaats van Bitonic, wordt een fee van 0,25% gehanteerd. Kosten van derden (betaalverwerking) worden afzonderlijk doorberekend.⁹ Via zogenaamde bitcoinpinautomaten is het mogelijk om met contant geld bitcoins aan te schaffen. In de bitcoinpinautomaat kun je eurobiljetten invoeren, waarna je de tegenwaarde in bitcoins in je digitale portemonnee krijgt gestort. In Nederland zijn er daar enkele van.¹⁰ Daarnaast is het mogelijk om in persoon (face to face) bitcoins in contanten aan te kopen. Via LocalBitcoins.com bieden handelaren zich aan om bitcoins tegen onder meer contanten aan te kopen.¹¹ Hierbij geeft de persoon zijn prijs en zijn limieten (minimum en maximum transactieomvang) die hij hanteert bij (contante) aan- en verkoop. Op deze handelaren ziet paragraaf 4.1.

- *Iemand betaalt jou voor geleverde goederen of verleende diensten in bitcoins*

Bitcoins kun je ook verkrijgen door je te laten uitbetalen in bitcoins bij het leveren van goederen of het verlenen van diensten in het economisch verkeer. Je krijgt dan rechtstreeks de tegenwaarde van je geleverde goederen of diensten in bitcoins overgemaakt in je wallet. Dit kunnen ook illegale goederen en diensten zijn.¹²

2.3 Witwasrisico's bij bitcoin

Een bitcoinadres en een bitcoinwallet zijn niet gekoppeld aan een identiteit of naam. Door dit anonieme karakter is de bitcoin ook aantrekkelijk voor criminele activiteiten.¹³ Bitcoins bieden de gelegenheid tot het witwassen van illegaal verkregen geld op een relatief

6. Voor een uitgebreide beschrijving van de juridische en fiscale kwalificatie van de bitcoin, zie R.J. de Jong, 'Bitcoinminers, bitcoincashers, bitcoinmixers en het strafrecht', *TBS&H* maart 2017, nr. 1. Het aanmerken van bitcoins als ruilmiddel in plaats van als geld heeft gevolgen voor het toezicht vanuit de overheid. Zie over dit onderwerp J. Baukema, 'Virtuele valuta: (toezichtrechtelijke) stand van zaken', *Tijdschrift voor Financieel Recht* september 2014, nr. 9.

7. Zie voor meer uitgebreide informatie hierover B.H.M. Custers, J.J. Oerlemans en R.L.D. Pool, 'Ransomware, cryptoware en het witwassen van losgeld in Bitcoins', *Strafblad* 2016, nr. 2, afl. 15.

8. NFC (Near Field Communication) is een contactloze communicatiemethode. NFC wordt bijvoorbeeld gebruikt bij het contactloos betalen met de bankpas.

9. Er is ook een (beperkt) aantal platformen dat niet met orders werkt, maar vooral als intermediair of marktplaats opereert en vraag en aanbod bij elkaar brengt. Een bekend voorbeeld hiervan is LocalBitcoins.com.

10. Het is bij een aantal van deze automaten ook mogelijk om bitcoins in te wisselen voor euro's, zie D. van Vliet, 'Dringen bij pinmachine voor bitcoin', *AD* 17 augustus 2017, <http://www.ad.nl/rotterdam/dringen-bij-pinmachine-voor-bitcoin-a58ade43/>.

11. Voor het virtuele betaalmiddel Monero is een soortgelijk platform, zie R.R. O'Leary, 'Monero Is Getting Its Own Version of LocalBitcoins', 30 augustus 2017, <https://www.coindesk.com/monero-getting-version-localbitcoins/>.

12. Indien je goederen of diensten aanbiedt via een webwinkel die bitcoins als online betaalmiddel accepteert dan vindt de betaalafhandeling plaats via een Payment Service Provider (PSP). Voorbeelden van een PSP zijn Bitpay, Qantani Payments en Mollie.

13. Zie ook R. Betlem, 'Meer controle op bitcoin-transacties', *Het Financieel Dagblad* 3 augustus 2016.

anonieme wijze.¹⁴ Bij veel handel op darknet-markets (zoals AgoraMarket en AlphaBay) kan er alleen betaald worden met bitcoins.¹⁵ De meerderheid van hetgeen wordt aangeboden op een dark-web-marktplaats is illegale waar.¹⁶ Denk aan verdovende middelen, wapens en kinderporno maar ook bijvoorbeeld aan gestolen creditcardgegevens en diensten gerelateerd aan cybercriminaliteit. Ook op het gebied van cybercrime en terrorismefinanciering komt het gebruik van bitcoins door criminelen veelvuldig voor.¹⁷ Contant geld heeft lang de voorkeur genoten voor illegale activiteiten. Het probleem van contant geld is de logistiek (denk aan: opslag, transport, omvang) maar het heeft de charmes van anonimiteit en het ontberen van een papertrail. De kracht van bitcoin is het snel verzenden van geld. Bedragen kunnen binnen enkele seconden worden verzonden over de hele wereld. De namen van verzender en ontvanger staan er niet bij, waardoor partijen meer anonimiteit genieten dan bij een reguliere banktransactie. De schatting van Europol was dat in 2015 reeds 40% van het intra-criminele verkeer in bitcoins plaatsvond.¹⁸ Hoewel bitcoin een legaal systeem is en de bitcoin een legale munt is, kan men dus wel stellen dat aan het gebruik en omwisselen van bitcoins witwasrisico's zijn verbonden.¹⁹

3. De anonimiteit van bitcoin

Bij het verrichten van transacties met bitcoins maak je gebruik van een wallet en één of meerdere bitcoinadressen. Een wallet en een adres zijn niet gekoppeld aan een

naam. In zoverre handel je als persoon dus anoniem.²⁰ Alle bitcointransacties zijn echter zichtbaar en in theorie herleidbaar. Alle transacties die in het bitcoinnetwerk plaatsvinden, worden namelijk opgeslagen in de zogenaamde Blockchain. In dit openbare grootboek wordt onder meer opgeslagen wanneer een transactie heeft plaatsgevonden, welke bitcoinadressen hierbij betrokken zijn geweest en de hoogte van het transactiebedrag. In het zoekscherm van de online Blockchain²¹ kun je een bitcoinadres invoeren. Je krijgt dan een overzicht van de transacties die met dat adres zijn uitgevoerd. Via de Blockchain zijn – in theorie – bitcoins te herleiden tot het moment dat ze ooit zijn ontstaan. Via de website <http://walletexplorer.com> kun je de transacties zien die gedaan zijn met bepaalde wallets.²² Via deze tools, beschikbaar via het internet, kun je er dus achter komen welke transacties er met welk bitcoinadres zijn gedaan. Voorts kun je erachter komen welke bitcoinadressen bij welke wallet horen.

Voor de aan- en verkoop van bitcoins via bitcoinwisselkantoren of bitcoin exchanges is een bankrekening nodig. Van deze rekening worden gelden overgeboekt naar het wisselkantoor of de exchange in ruil voor bitcoins. Bij verkoop van bitcoins wordt door het wisselkantoor of exchange de tegenwaarde naar de bankrekening overgemaakt. Bij de bankinstelling is tevens de identiteit van de rekeninghouder bekend en voorts alle (andere) financiële transacties. Combineer de bitcointransacties en de financiële gegevens van de bankrekening en een goed beeld ontstaat van de duur en omvang van de handel door betrokkene. De bankinstelling kent een meldplicht inzake ongebruikelijke transacties, waardoor deze informatie ook buiten de bank bekend kan worden.²³ Dit gebrek aan anonimiteit bij de cash-out van bitcoins creëerde een markt voor tussenpersonen die de cash-out voor hun rekening nemen, de bitcoinhandelaars.

14. Dit werd door de FBI al vastgesteld in 2012. Zie: FBI, 'Bitcoin virtual currency. Unique features present distinct challenges for deterring illicit activity', *Wired* 5 september 2012, www.wired.com/images_blogs/threatlevel/2012/05/Bitcoin-FBI.pdf (geraadpleegd 14 augustus 2017).
15. Zie ook R.J. de Jong, 'Bitcoinminers, bitcoincashers, bitcoinmixers en het strafrecht', *TBS&H* maart 2017, nr. 1, p. 1 en R.S. van Wegberg, J.J. Oerlemans en M.O. van Deventer, 'Bitcoin Money Laundering: Mixed Results? An explorative study on money laundering of cybercrime proceeds using Bitcoin', *Journal of Financial Crime* 2017, in press, p. 4.
16. D. Moore en T. Rid, 'Cryptopolitik and the Darknet. Encryption policy is becoming a crucial test of the values of liberal democracy in the twenty-first century', *Survival* februari-maart 2016, afl. 58, nr. 1, p. 15-22.
17. Rapport Europol 2015, 'The Internet Organised Crime Threat Assessment', p. 11, te raadplegen via <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/internet-organised-crime-threat-assessment-iocta-2015> (geraadpleegd 15 augustus 2017) en Rapport FATF 2014, 'Virtual Currencies, key definitions and potential AML/CFT risks', p. 5, te raadplegen via <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Virtual-currency-key-definitions-and-potential-aml-cft-risks.pdf> (geraadpleegd op 21 augustus 2017).
18. Rapport Europol 2015, *The Internet Organised Crime Threat Assessment*, p. 46.
19. De Jong zegt hierover: 'De techniek achter bitcoin maakt het mogelijk om anoniem deel te nemen aan het betalingsverkeer. Daarmee is ook het risico op witwassen toegenomen.', zie R.J. de Jong, 'Bitcoinminers, bitcoincashers, bitcoinmixers en het strafrecht', *TBS&H* maart 2017, nr. 1, p. 5. Zie ook A.B. Schoonbeek, W.M. Shreki en M.T. van der Wulp, 'Bitcoins, witwassen & integriteitsrisico's', *Tijdschrift voor Compliance* april 2017, p. 95 en Nieuwsbrief banken juni 2014, 'DNB waarschuwt banken en betaalinstellingen voor integriteitsrisico's bij virtuele valuta's', 3 juni 2014, <http://nieuwsbrief.dnb.nl/edition/nieuwsbrief/-nieuwsbrief-2014/152> (geraadpleegd op 31 juli 2017).

20. Een wallet moet je echter downloaden, bitcoins moet je aankopen, transacties worden geïnitieerd en geregistreerd via het internet en bitcoins wil je op enig moment verkopen. In dit traject kunnen sporen worden achtergelaten die uiteindelijk leiden tot identificatie van de persoon achter de wallet, de adressen, de transacties en de geldstromen.
21. <http://blockchain.info> (geraadpleegd 31 juli 2017).
22. Je kunt op deze website een bitcoinadres invullen in het zoekveld. Volgens verschijnt er een melding dat dit bitcoinadres onderdeel is van een bepaalde wallet. Daarop krijg je alle transacties te zien die met die wallet zijn gedaan. Via de knop 'show wallet addresses' worden alle bitcoinadressen zichtbaar die bij deze wallet horen.
23. Art. 1 jo. art. 16 Wwft. Toezichhouder De Nederlandsche Bank (DNB) heeft in 2014 banken en betaalinstellingen gewaarschuwd voor integriteitsrisico's bij virtuele betaalmiddelen. DNB kwalificeert de huidige virtuele betaalmiddelen als producten met een zeer hoog risicoprofiel waarbij ze als betaalmiddel aantrekkelijk zijn als schakel in een witwasproces. Bron: Nieuwsbrief banken juni 2014, 'DNB waarschuwt banken en betaalinstellingen voor integriteitsrisico's bij virtuele valuta's', 3 juni 2014, <http://nieuwsbrief.dnb.nl/edition/nieuwsbrief/-nieuwsbrief-2014/152> (geraadpleegd op 31 juli 2017).

4. De bitcoinhandelaar

4.1 Het profiel van een bitcoinhandelaar

Een bitcoinhandelaar is een persoon die bedrijfsmatig, voor eigen rekening en risico, bitcoins aan- en/of verkoopt tegen contanten. Een bitcoinhandelaar is te herkennen aan veelvuldige bitcointransacties, aan grotere aantallen bitcoins in bezit, aan grotere aantallen bitcoins die hij inwisselt bij een exchange of wisselkantoor, aan hoge ontvangsten op zijn bankrekening afkomstig van een exchange of wisselkantoor, zonder dat sprake is van zichtbare ondernemingsactiviteiten die in bitcoins worden afgerekend.²⁴ Een verkoper van bitcoins en een bitcoinhandelaar komen met elkaar in contact, onder meer door advertenties van de bitcoinhandelaar op het 'surface' web, bijvoorbeeld via localbitcoins.com, via fora op het dark web of op een bitcoinplatform. Vervolgens ontmoeten de verkoper van bitcoins en de bitcoinhandelaar elkaar op een plaats in de fysieke wereld waarna ter plaatse via het internet een bitcointransactie plaatsvindt. Bitcoins worden door de verkoper rechtstreeks naar een wallet van de handelaar overgemaakt die vervolgens de afgesproken tegenwaarde in contanten meegeeft aan de verkoper. De transactie is hiermee voltooid. Op localbitcoins.com bieden personen (handelaren) hun diensten aan om binnen hun gestelde tarieven (wisselkoers) en limieten (omvang transactie) bitcoins in contanten aan te kopen. Op eenzelfde wijze verkopen handelaren bitcoins tegen contanten.²⁵ Uit opsporingsonderzoeken²⁶ komt naar voren dat de kosten van het gebruikmaken van een bitcoinhandelaar aanzienlijk hoger liggen dan die van een wisselkantoor of een exchange. Het is niet ongebruikelijk dat een handelaar tussen de 7% en 15% van de transactiewaarde rekent; bij een reguliere exchange ligt dit rond de 0,3%. Ondanks de hoge commissie is er

voor deze handelaren een markt. Uit deze opsporingsonderzoeken komt ook naar voren dat de handelaren, nadat zij bitcoins hebben verkocht aan wisselkantoren of via exchanges, de op de bankrekening ontvangen gelden geheel of grotendeels in contanten opnemen. Vermoedelijk voorziet de handelaar zo in zijn eigen benodigde contanten wat hem weer in staat stelt opnieuw bitcoins te kunnen aankopen. Uit deze onderzoeken komt ook naar voren dat bitcoinhandelaren, door het profiel dat ze laten zien van grotere bedragen in contanten opnemen die afkomstig zijn van een wisselaar of exchange, door bankinstellingen wordt gevraagd hierover duidelijkheid te verschaffen. Vanwege het veelal niet naar tevredenheid van de bank kunnen voldoen aan dit verzoek wordt de bankrelatie opgezegd. Op dezelfde wijze beëindigen exchanges hun cliëntrelatie waardoor een beeld ontstaat van opvolgende wisselaars, exchanges en bankinstellingen.

4.2 Witwassen

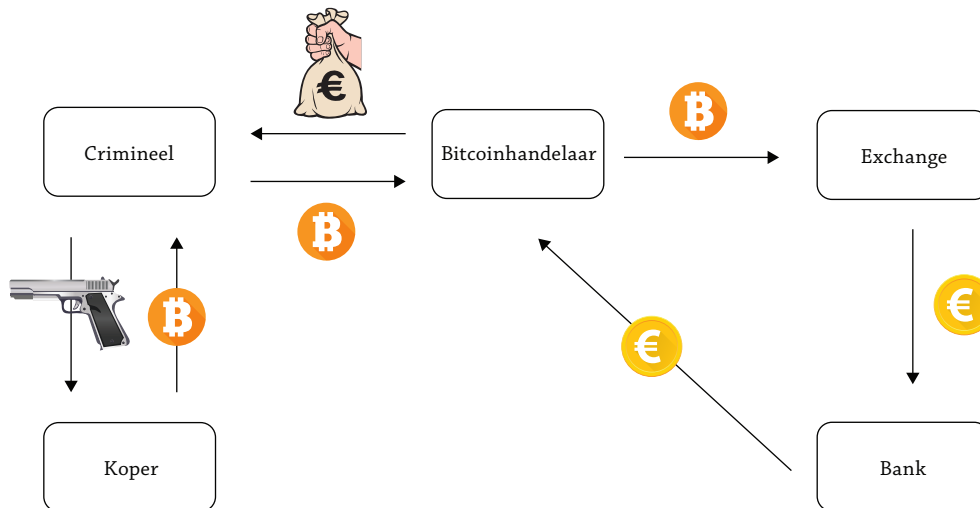
Waarom zou iemand gebruik maken van een bitcoinhandelaar terwijl er betrouwbare en goedkopere alternatieven voorhanden zijn? Het antwoord op deze vraag ligt in de geboden anonimiteit, de geboden contanten bij verkoop van bitcoins alsmede in de bron van herkomst van deze bitcoins. Een doorsnee particulier of ondernemer zal niet snel transacties van een zodanig grote omvang, tegen dergelijk hoge wisselkosten én in contanten uitvoeren. Uit verschillende opsporingsonderzoeken is duidelijk geworden dat criminelen hun bitcoins op deze wijze hebben omgewisseld via dit soort handelaren. Daarbij zijn miljoenen aan bitcoins gewisseld tegen contant geld met een hoge commissie voor de handelaar als vergoeding. Deze bitcoins komen doorgaans voort uit illegale activiteiten op het dark web.²⁷ De bitcoinhandelaar fungeerde in deze onderzoeken als een schakel in het witwasproces van criminelen. Het is een feit van algemene bekendheid en tevens een witwastypologie dat in het criminele circuit veelal gebruik wordt gemaakt

24. Een mogelijke verklaring voor een verdachte voor een groot volume aan bitcoins kan zijn dat de persoon in kwestie een miner is. Echter, het minen wordt steeds minder rendabel in verband met de daarmee gepaard gaande energiekosten. Baukema zegt hierover: *'Hoe meer rekenkracht een gebruiker aan het bitcoin-netwerk ter beschikking stelt, des te groter de kans dat deze gebruiker een nieuwe bitcoin genereert, die deze gebruiker vervolgens "krijgt" en in omloop kan brengen. Gelet op de enorme hoeveelheid rekenkracht en energie die hiervoor vereist is, is het voor de meeste consumenten nagenoeg onmogelijk op deze manier bitcoins zelf te verdienen.'* Bron: J. Baukema, 'Bitcoin: een (ongereguleerd) betaalmiddel van de toekomst?', *Tijdschrift voor Financieel Recht* december 2013, nummer 12. Zo zijn in Mongolië – vanwege met name de goedkope energie – 'bitcoinmijnen' gebouwd waar in grote schuren vol met computers bitcoins worden gemined, zie S. den Daas, 'De mijnwerkers van de 21e eeuw komen uit Binnen-Mongolië', *Het Financieele Dagblad* 21 januari 2017. Een dergelijke verklaring van een verdachte zou daarom steun moeten vinden in de energierekening van de verdachte, de aanwezige hard- en software en zijn transactiegegevens van de bank en de Blockchain.

25. De meest gebruikte minimumlimiet voor de aankoop in contanten door een handelaar varieert van 2.000 euro tot 5.000 euro per transactie. Het hoogste minimumtarief dat wordt genoemd is 30.000 euro. De meest gebruikte limieten voor de verkoop liggen tussen minimumtarief 500 euro en maximumtarief 10.000 euro met een uitschieter tot een maximumaankoop in contanten van 50.000 euro. Datum raadpleging localbitcoins.com 15 augustus 2017.

26. Strafrechtelijke onderzoeken van het witwasteam van de FIOD Haarlem, het witwasteam van de FIOD Zwolle en van de Politie Midden-Nederland.

27. Strafrechtelijke onderzoeken van het witwasteam van de FIOD Haarlem, het witwasteam van de FIOD Zwolle en van de Politie Midden-Nederland. Zie ook het persbericht op de website van de Belastingdienst, '10 aanhoudingen in internationaal bitcoins onderzoek', 20 januari 2016 (geraadpleegd 1 augustus 2017).

van (grote hoeveelheden) contant geld.²⁸ Daarnaast is het een feit van algemene bekendheid en tevens witwas-typologie dat het fysiek vervoeren van grote hoeveelheden contant geld aanzienlijke veiligheidsrisico's met zich meebrengt.²⁹ De handelaar profileert zich anoniem op het 'surface' web en het dark web. Het is bekend dat op het dark web veelal criminele activiteiten plaatsvinden.³⁰ De handelaar ontmoet zijn klanten in een openbare gelegenheid, zoals een fastfoodrestaurant, waar de transactie tot stand komt. Hier is doorgaans gratis wifi aanwezig en voelen beide partijen zich veilig vanwege het openbare karakter van de plaats en de aanwezige mensen. De handelaar is vaak niet onder zijn eigen naam vindbaar op het internet, niet (conform daadwerkelijk handelen) geregistreerd bij de Kamer van Koophandel en/of niet fiscaal bekend voor de wisselactiviteiten. De handelaar werft zijn klanten actief op het dark web en voert geen administratie (met betrekking tot zijn klanten). De communi-

catie naar de klant vindt veelal afgeschermd plaats door bijvoorbeeld gebruikmaking van Threema³¹ of BlackBerry Messenger. De bitcoinhandelaar die voldoet aan het profiel zoals hiervoor geschetst zal in de regel aan te merken zijn als een criminele bitcoinhandelaar die facilitair is in het witwasproces van criminelen.

5. De bitcoinmixer³²

Een bitcoinmixer is tevens een middel om je anonimiteit bij gebruikmaking van bitcoin te vergroten. Het gaat hier om onlinediensten die 'mixing services' worden genoemd. Tegen een betaling van een commissie aan de mixer worden bitcoins tegen andere bitcoins gewisseld.³³ Die commissie is een paar procent van het totale bedrag aan bitcoins (denk aan 2% a 3,5%).³⁴ Omdat bitcointransacties worden bijgehouden in een openbaar register, de Blockchain, is de herkomst van bitcoins te traceren. Door de mixer te gebruiken is jouw transactie-geschiedenis (in aard, omvang, wallets en partijen) niet te zien noch te reconstrueren. Om de dienstverlener en de klant anoniem te houden werken mixing services vaak via een Tor-netwerk. Voorts lijken mixing services vooral te opereren vanuit jurisdicties waarmee de justitiële samenwerking niet of nauwelijks plaatsvindt.³⁵ De

28. De witwastypologie houdt in: 'Bij grote hoeveelheden contant geld in diverse valuta: het is een feit van algemene bekendheid dat diverse vormen van criminaliteit gepaard gaan met grote hoeveelheden contant geld in diverse valuta.' Het feit van algemene bekendheid houdt in: 'De rechtbank acht het een feit van algemene bekendheid dat diverse vormen van criminaliteit gepaard gaan met grote hoeveelheden contant geld in doorgaans grote coupures, terwijl coupures van € 500,- in het normale betalingsverkeer een zeldzaamheid zijn.' (Rb. Midden-Nederland 19 maart 2015, ECLI:NL:RBMNE:2015:1838). Zie <https://www.amlc.nl/producten/witwasindicatoren/>. Met name in het witwassen speelt contant geld een grote rol, aldus A. Verhage, A. Jorissen, R. Prins & J. Jaspers (eds.), *Criminele organisaties en organisatiecriminaliteit*, Apeldoorn: Maklu 2016, p. 116.
29. De witwastypologie houdt in: 'Bij fysiek vervoer van grote bedragen in contanten: het fysiek vervoeren van grote bedragen in contanten brengt een aanzienlijk veiligheidsrisico met zich.' Het feit van algemene bekendheid houdt in: 'De rechtbank acht het een feit van algemene bekendheid dat het voorhanden hebben van grote contante geldbedragen door privé personen hoogst ongebruikelijk is vanwege het risico van onder meer diefstal, waarbij het geld niet is verzekerd.' (Rb. Midden-Nederland 19 maart 2015, ECLI:NL:RBMNE:2015:1838) en 'Het is een feit van algemene bekendheid dat het fysiek vervoeren van grote bedragen in contanten een aanzienlijk veiligheidsrisico met zich meebrengt.' (Hof 's-Hertogenbosch 25 maart 2015, ECLI:NL:GHSHE:2015:1181). Zie <https://www.amlc.nl/producten/witwasindicatoren/>.
30. Zie ook D. Moore en T. Rid, 'Cryptopolitik and the Darknet. Encryption policy is becoming a crucial test of the values of liberal democracy in the twenty-first century', *Survival* februari-maart 2016, afl. 58, nr. 1, p. 15-22.

31. 'Threema – Seriously secure messaging', [https://threema.ch/\(geraadpleegd op 1 augustus 2018\)](https://threema.ch/(geraadpleegd op 1 augustus 2018)).
32. In deze paragraaf wordt de bitcoinmixer beschreven. Voor andere virtuele betaalmethoden zijn ook diverse mixing services beschikbaar. Zie bijvoorbeeld [https://ethermixer.com/\(geraadpleegd op 26 september 2017\)](https://ethermixer.com/(geraadpleegd op 26 september 2017)).
33. J. Redman, 'Tumbling Bitcoins: A Guide Through the Rinse Cycle', 21 juli 2016, [https://news.bitcoin.com/tumbling-bitcoins-guide-rinse-cycle/\(geraadpleegd op 9 augustus 2017\)](https://news.bitcoin.com/tumbling-bitcoins-guide-rinse-cycle/(geraadpleegd op 9 augustus 2017)).
34. R.S. van Wegberg, J.J. Oerlemans en M.O. van Deventer, 'Bitcoin Money Laundering: Mixed Results? An explorative study on money laundering of cybercrime proceeds using Bitcoin', *Journal of Financial Crime* 2017, in press, p. 9.
35. B.H.M. Custers, J.J. Oerlemans en R.L.D. Pool, 'Ransomware, crypto-ware en het witwassen van losgeld in Bitcoins', *Strafblad* 2016, nr. 2, afl. 15 onder verwijzing naar: M. Möser, R. Böhme en D. Breuker, 'An inquiry into money laundering tools in the Bitcoin ecosystem', *eCrime Researchers Summit (eCRS)* september 2013, p. 1-14, (<http://ieeexplore.ieee.org/xpl/articleDetails.jsp?arnumber=6805780>).

mixer is zo ingericht dat je niet je eigen bitcoins terugkrijgt, ook niet als je in verschillende porties je bitcoins door de mixer doet. De bitcoins die je terugkrijgt na het 'mixen', zijn bitcoins van andere personen afkomstig die ook gebruikmaken van deze dienstverlening. Aan de bitcoins die door een mixer zijn gegaan is te zien dat gebruik is gemaakt van een mixer. Dat bitcoinmixers een verhullend karakter hebben en een daarmee gepaard gaand risico op witwassen beschrijven ook Schoonbeek, Shreki en Van der Wulp.³⁶ In mijn optiek hebben mixing services – gelet op voorgaande – geen enkel ander doel dan het verhullen van de bron van herkomst van de bitcoins.³⁷ Sommige van deze mixingdiensten, zoals BitLaundry, vermelden dit ook expliciet: 'Secure Launder renders your bitcoins completely untraceable, even to the most persistent forensic investigator.'³⁸ Het verhullen van de herkomst van bitcoins is bij uitstek relevant als de herkomst van de bitcoins illegaal is. Juist criminelen zullen om die reden gebruik maken van mixing services. Volgens TNO-onderzoeker Rolf van Wegberg hebben veel van de in mixers aanwezige bitcoins waarschijnlijk inderdaad een criminele herkomst.³⁹ Volgens Van Wegberg kan zich een situatie voordoen waarin het gebruik van een mixer een legale reden kent. Dit zal echter niet vaak gebeuren.⁴⁰ De Jong schreef over de bitcoinmixer:

'Het gebruik van een bitcoinmixer is als indicator vergelijkbaar met een dak in een reeks rijtjeshuizen waar als enige geen sneeuw op ligt. Samen met een anonieme tip over de aanwezigheid van een hennepkwekerij mag de politie de woning betreden om te kijken of het (sterke) vermoeden hiervan juist is. Er zijn uiteraard legitieme redenen te bedenken om van de diensten van bitcoinmixers gebruik te maken. In de praktijk worden door bitcoinmixers echter weinig verhullende handelsnamen als 'BitLaundry' gevoerd,

waarmee duidelijk een bepaalde doelgroep wordt aangesproken.'⁴¹

6. Witwastypologieën

Naar aanleiding van de diverse opsporingsonderzoeken is door het Anti Money Laundering Centre (AMLC)⁴² de fenomeenbeschrijving 'de bitcoinhandelaar, een faciliterende rol bij de cash-out van criminele verdiensten' geschreven.⁴³ De fenomeenbeschrijving is geschreven op basis van literatuurstudie, interviews met deskundigen en op basis van gegevens en ervaringen uit strafrechtelijke onderzoeken waarbij is vastgesteld dat sprake is van achterliggende criminaliteit. Op initiatief van het AMLC is op basis van die beschrijving een voorstel gedaan aan de FIU tot een drietal witwastypologieën die zien op de handel in virtuele betaalmiddelen, zoals de bitcoin, en op de mixer van virtuele betaalmiddelen.⁴⁴

De volgende drie typologieën zijn inmiddels door de FIU geaccepteerd en gepubliceerd.⁴⁵

Typologieën naar aanleiding van onderzoek naar de aan- en verkoop van virtuele betaalmiddelen:

1. Het meermalen binnen een relatief korte periode van af bankrekening(en) opnemen van aanzienlijke contante bedragen, geheel of in delen, zonder een kennelijke economische noodzaak en in combinatie met het meermalen giraal ontvangen van bedragen (waarbij die bedragen in geval van de handelaar in virtuele betaalmiddelen kennelijk afkomstig zijn uit de verkoop van virtuele betaalmiddelen).
2. De aankoop van virtuele betaalmiddelen waarbij aan ten minste twee van de volgende kenmerken is voldaan:
 - a. de koper biedt zijn diensten aan via internet middels vraag- en aanbodsites;
 - b. de koper stelt geen identiteit van de verkoper vast;

36. A.B. Schoonbeek, W.M. Shreki en M.T. van der Wulp, 'Bitcoins, witwassen & integriteitsrisico's', Tijdschrift voor Compliance april 2017, p. 90.

37. Zie ook B.H.M. Custers, J.J. Oerlemans en R.L.D. Pool, 'Ransomware, cryptoware en het witwassen van losgeld in Bitcoins', Strafolblad 2016, nr. 2, afl. 15.

38. <https://bitlaundry.com/laundry-bitcoin> (geraadpleegd op 1 augustus 2018).

39. S. Eikelenboom en J. Dobber, 'Bitcoin is reservemunt van de onderwereld geworden', Het Financieel Dagblad 3 februari 2017. Van Wegberg, Oerlemans en Van Deventer zeggen over de mixer in hun onderzoek: 'Bitcoin mixing services are services that aim to disassociate bitcoins from their often-criminal source.' R.S. van Wegberg, J.J. Oerlemans en M.O. van Deventer, 'Bitcoin Money Laundering: Mixed Results? An explorative study on money laundering of cybercrime proceeds using Bitcoin', Journal of Financial Crime 2017, in press, p. 2.

40. 'Volgens TNO-onderzoeker Van Wegberg hebben veel van de bitcoins in mixers waarschijnlijk inderdaad een illegale herkomst. Toch wijst hij erop dat er ook legitieme redenen kunnen zijn om zo'n mixer te gebruiken. "Wat als je bijvoorbeeld een buitenlandse journalist bent in een land als Myanmar? Daar is het wellicht geen goed idee publiekelijk als journalist te werken, en als je je salaris van een buitenlands medium krijgt, loop je in de gaten. Bitcoin biedt dan uitkomst, en met zo'n bitcoinmixer kun je verhullen dat jouw geld van een buitenlands mediabedrijf komt.'" Bron: S. Eikelenboom en J. Dobber, 'Bitcoin is reservemunt van de onderwereld geworden', Het Financieel Dagblad 3 februari 2017.

41. R.J. de Jong, 'Bitcoinminers, bitcoincashers, bitcoinmixers en het strafrecht', TBS&H maart 2017, nr. 1, p. 5.

42. Het Anti Money Laundering Centre (AMLC) is het kennis- en expertisecentrum op het gebied van witwassen dat in samenwerking met publieke en private partijen werkt aan de witwasbestrijding op nationaal en internationaal niveau, www.amlc.nl (geraadpleegd op 1 augustus 2017).

43. Een fenomeenbeschrijving is een kennisdocument dat het AMLC (in samenwerking met partners) opstelt met als doel inzicht te geven in een bepaald fenomeen en de witwasrisico's verbonden aan dat fenomeen. Deze fenomeenbeschrijving is te vinden op https://www.fiu-nederland.nl/sites/www.fiu-nederland.nl/files/documenten/notitie_de_bitcoinhandelaar_amlc_20170825.pdf.

44. Zie hierover ook S. Eikelenboom en J. Dobber, 'OM voert strijd op tegen witwassen via bitcoin', Het Financieel Dagblad 3 februari 2017 en ook S. Eikelenboom en J. Dobber, 'Bitcoin is reservemunt van de onderwereld geworden', Het Financieel Dagblad 3 februari 2017. De FIU heeft een centrale rol in het ontwikkelen van nieuwe witwastypologieën, zie Kamerstukken II 1999/00, 27159, nr. 3 (MvT), p. 9. De FIU stelt nieuwe typologieën vast op basis van voordracht door een vaste commissie gelieerd aan het AMLC, zie <https://www.fiu-nederland.nl/nl/witwas-typologieen-0> (geraadpleegd op 1 augustus 2017).

45. <https://www.fiu-nederland.nl/nl/witwas-typologieen-0> (geraadpleegd op 12 september 2017).

- c. de koper schernt de eigen identiteit af;
 - d. de koper rekent in contanten af;
 - e. de koper brengt een ongewoon hoog percentage wisselcommissie in rekening;
 - f. de transactie vindt plaats in een (openbare) omgeving waar veel publiek aanwezig is, waardoor het veiligheidsrisico voor de koper vermindert;
 - g. een legale economische verklaring voor de wijze van omwisseling is niet aannemelijk;
 - h. de omvang van de aangekochte virtuele betaalmiddelen is niet aannemelijk in relatie tot gemiddeld particulier gebruik;
 - i. de koper is niet bij de Kamer van Koophandel en niet bij de Belastingdienst bekend voor het zijn van wisselinstelling;
3. De koper en/of verkoper maakt bij de verkoop van virtuele betaalmiddelen gebruik van een zogenaamde mixer.

De rol van de witwastypologieën is het op eenduidige wijze concretiseren van activiteiten die de kenmerken en karaktereigenschappen hebben van witwassen. Om deze reden zijn zij van groot belang bij de aanpak van witwassen.⁴⁶ Witwastypologieën kunnen bijdragen aan een redelijk vermoeden van witwassen.⁴⁷ Daarnaast geven witwastypologieën handvatten voor de invulling van de subjectieve indicator voor de meldplichtige instellingen in het kader van de Wwft.⁴⁸ Witwastypologieën kunnen ten slotte ook worden gebruikt voor het bewijs in een strafzaak.⁴⁹ Zo kunnen ze worden gebruikt voor het invullen van het bestanddeel dat ziet op de wetenschap van de verdachte.⁵⁰ Ze kunnen ook worden gebruikt voor het aannemelijk maken van de illegale bron van de voorwerpen waarop het witwassen ziet.⁵¹ Het is uiteindelijk aan de rechter om op basis van alle omstandigheden van het geval te beoordelen of hij aannemelijk acht dat de voorwerpen onmiddellijk afkomstig zijn uit enig misdrijf.⁵²

7. Conclusie

Bitcoin kent enerzijds een grote mate van anonimiteit omdat het bitcoinadres en de bitcoinwallet niet aan een naam zijn gekoppeld. Door bitcoin is het mogelijk anoniem deel te nemen aan het betalingsverkeer, wat tot gevolg heeft dat aan het gebruik van bitcoin witwasrisico's zijn verbonden. Anderzijds is bitcoin transparant omdat alle transacties met datum en omvang te vinden zijn in het openbare grootboek, de Blockchain. De anonimiteit eindigt op het moment dat bitcoins worden omgewisseld voor euro's of andere valuta. De bitcoin exchange maakt de bitcoins over op een bankrekeningnummer dat op naam staat. Personen die hun anonimiteit essentieel achten, zoals criminelen, vinden dit gebrek aan anonimiteit bij de cash-out zeer onwenselijk. De bitcoinhandelaar voorziet in dit gebrek door voor anderen bitcoins aan te nemen in ruil voor contanten en deze bitcoins in te wisselen bij een bitcoin exchange. Dit doet de handelaar tegen een commissie. Dit is een hoge commissie: waar een reguliere exchange rond de 0,3% rekent, rekent de bitcoinhandelaar tussen de 7% en 15% van het transactiebedrag. De klanten van de bitcoinhandelaar zijn bereid voor anonimiteit bij verkoop van bitcoins (cash-out) deze hoge commissie te betalen. De handelaar kent zijn klanten veelal niet. Hij krijgt van zijn klanten grote hoeveelheden bitcoins per keer. De bitcoins zijn vaak in aanraking geweest met het dark web. De handelaar verkoopt de bitcoins aan wisselkantoren en exchanges waarbij de tegenwaarde op zijn bankrekening wordt gestort. Het tegoed wordt contant opgenomen om wederom bitcoins tegen contanten aan te kopen. De bitcoinhandelaar met dit profiel kan worden aangemerkt als een criminele bitcoinhandelaar die facilitair is in het witwasproces van criminelen. Naast de bitcoinhandelaar komen in opsporingsonderzoeken ook bitcoinmixers voor. Dit zijn services die ervoor zorgen dat de historie van de bitcoins niet langer te achterhalen is. De mixer kent derhalve geen ander doel dan het verhullen van de herkomst van de bitcoins en vanwege dat doel zullen juist criminelen hiervan gebruikmaken. Het onderzoek naar beide fenomenen heeft ertoe geleid dat de FIU zowel de handel in virtuele betaalmiddelen, zoals de bitcoin, als het gebruik van de mixer van virtuele betaalmiddelen inmiddels heeft aangemerkt als een witwastypologie. Gelet op de constatering van Europol dat 40% van het intra-criminele verkeer plaatsvindt in bitcoins, is het zaak dat partijen betrokken bij de witwasbestrijding nieuwe ontwikkelingen als deze op de voet volgen. Hopelijk geven de typologieën en het onderzoek dat daaraan ten grondslag ligt houvast voor de bestrijding van witwassen met virtuele betaalmiddelen als bitcoin.

46. Jaaroverzicht 2016 van FIU-Nederland, p. 9, als bijlage gevoegd bij *Kamerstukken II 2016/17*, 29911, nr. 155.

47. Zie bijvoorbeeld HR 13 juli 2010, ECLI:NL:HR:2010:BM0787, *NJ 2010*, 456 en Rb. Noord-Nederland 15 april 2016, ECLI:NL:RBNHO:2016:3876.

48. Jaaroverzicht 2016 van FIU-Nederland, p. 9, als bijlage gevoegd bij *Kamerstukken II 2016/17*, 29911, nr. 155.

49. *Kamerstukken II 1999/00*, 27159, nr. 3, p. 9 (MvT).

50. Voor een voorbeeld in de rechtspraak van een witwasindicator die volgens de rechters bijdroeg aan het bewijs van de wetenschap van de verdachte zie Rb. Amsterdam 11 februari 2015, ECLI:NL:RBAMS:2015:714.

51. Het bestanddeel 'uit enig misdrijf afkomstig'. Van het gebruik hiervan door rechters in uitspraken zijn vele voorbeelden te vinden op www.rechtspraak.nl. Zie bijvoorbeeld Hof Amsterdam 4 mei 2016, ECLI:NL:GHAMS:2016:1887; Hof Arnhem-Leeuwarden 18 maart 2014, ECLI:NL:GHARL:2014:2268 en Rb. Overijssel 9 juni 2015, ECLI:NL:RBOVE:2015:2771.

52. Zie ook *Kamerstukken II 2015/16*, 34294, nr. 6, p. 13.